

*Abordatge
de l'abús
sexual
infantil en
el lleure*

**Entre
menors**

Introducció

Es calcula que el
30%
de casos d'abús sexual
infantil són perpetrats
per menors d'edat.

Quan això succeeix, s'ha d'actuar seguint el protocol que, malgrat que és útil i permet guiar l'actuació, no resol totes les preguntes que se'ns plantegen abans, durant i després del procés.

Aquest document pretén desenvolupar i aclarir alguns conceptes que permetin millorar l'abordatge d'aquest tipus de situacions de gran complexitat.

Què és l'abús sexual entre menors?

La sexualitat és una dimensió estructural en l'ésser humà.

Les persones estem marcades per la sexualitat fins i tot abans de néixer: quan el fetus juga dins l'úter a posar-se el dit a la boca; quan la família s'imagina com serà el seu nadó quan encara és dins la panxa o la roba que se li regala al futur bebè, etc. ja són conductes que inscriuen l'infant en la sexualitat.

Assumir que tots els infants tenen sexualitat és acceptar que els mourà la curiositat i el desig a explorar-la, tant la seva com la dels altres. Evidentment, les formes d'exploració variaran segons el desenvolupament psicosexual de cada moment, però sempre hi serà present. No obstant això, a vegades aquesta sexualitat no es manifesta de manera adequada.

Els abusos sexuals entre menors poden tenir lloc entre infants de la mateixa edat o d'edats diferents. Sigui quina sigui la diferència d'edat entre qui comet la conducta abusiva i qui la rep, es produeix **una diferència de poder que s'aprofita del moment de vulnerabilitat**.

Què s'entén per vulnerabilitat?

El poder és un element dinàmic. És a dir, la mateixa persona pot gaudir d'un rol de poder en un context i viure una situació de vulnerabilitat en un altre espai (per exemple, a l'escola i en un esplai o cau on acaba d'inscriure's).

La vulnerabilitat és la qualitat de poder ser ferit. Tots els infants, només pel fet de ser-ho, són vulnerables, tot i que entre ells també hi ha diferències.

L'abús sexual infantil entre menors té lloc quan un menor s'aprofita de la vulnerabilitat d'un altre per accedir a la seva esfera sexual sense el seu consentiment, buscant el propi plaer.

Els abusos sexuals entre menors acostumen a ser actes impulsius en els quals, com més petit és l'infant que els comet, menys consciència té de l'impacte de la seva conducta.

Tipus de conductes sexuals

Hi ha diferents tipus de conductes sexuals, i cadascuna requereix un acostament específic.

Desitjades i consentides:

són aquelles en les quals les persones implicades expressen el seu desig i el seu consentiment. Són adequades al moment evolutiu de cada persona i no requereixen cap correcció.

Per exemple: una parella d'adolescents es fan un petó.

Inadequades: són aquelles que no són pertinents en un espai de lleure, però que no causen dany a tercers. Poden ser accions individuals, en parella o col·lectives.

Per exemple: un infant es masturba dins un sac.

Inadequades i delictives: són aquelles que causen dany en l'esfera sexual de l'infant que no dona el consentiment. **Aquests actes són constitutius d'abús sexual infantil.**

Per exemple: un nen toca la vulva a una nena quan s'estan dutxant.

Tant les conductes sexuals consentides com les inadequades, sempre que no es repeteixin, poden treballar-se des del vessant pedagògic. Però en el cas de les delictives, el tractament no pot ser només pedagògic, sinó que ha de tenir, també, un vessant familiar, terapèutic i, en alguns casos, punitiu.

La detecció dels abusos sexuals infantils

La naturalesa impulsiva de l'acte abusiu entre menors d'edat fa que, sovint, detectar-lo sigui més fàcil. És probable que algú del grup o fins i tot la persona afectada ho expliqui, o bé que l'equip de monitors i monitores percebi el malestar. No obstant això, a vegades, la manca d'informació, la disparitat dels relats, les contradiccions o la pressió de les famílies pot dificultar la gestió de la situació.

A més a més, quan es tracta de conductes abusives perpetrades per menors d'edat, hi ha dues dificultats afegides:

- **Identificar la vivència com a abusiva.** D'una banda, la barreja dels límits difusos i, de l'altra, la confusió dels sentiments poden dificultar la comprensió de l'experiència viscuda.
- **Subestimar-ne les conseqüències.** La gravetat de l'abús no s'estableix en relació amb qui el perpetua, sinó en com el viu la persona afectada. Seria un error pensar que la poca diferència d'edat pot reduir-ne el dany.

Senyals d'alerta d'abús sexual infantil entre menors:

- **Conductes inadequades al moment evolutiu:** fer participar l'infant d'activitats sexuals que no són pròpies per a l'edat: tocaments, masturbació...
- **Qui no vol jugar sempre té la raó:** si en el transcurs del «joc», alguna de les persones implicades ha manifestat que no hi volia participar, queda clar que no ha donat el seu consentiment.
- **La petició de secret:** la intimitat és una decisió pròpia en la qual cadascú decideix amb qui vol compartir una vivència. No obstant això, quan l'altra persona implicada demana mantenir-ho en secret, està envaint la capacitat del subjecte de decidir amb qui vol o no compartir-ho.
- **Espai on té lloc la conducta sexual:** sexualitat i intimitat són dos conceptes que van plegats. No obstant això, hi ha espais que no només són íntims, sinó que són privats i de risc, com ara els lavabos, les tendes o les habitacions en cases de colònies. L'espai on té lloc la conducta és un factor influent.
- **Si el joc no és obert a tothom ens ha de fer sospitar que és inadequat:** el lleure educatiu és una opció d'oci grupal i col·lectiu en el qual predomina el sentiment de comunitat. Tots els «jocs» han de permetre la participació de tot el grup.

Com abordar l'abús sexual infantil entre menors d'edat?

L'actuació davant d'un cas d'abús sexual infantil entre menors busca:

- ✓ La protecció i el suport a l'infant afectat.
- ✓ L'assumpció de responsabilitat per part de qui ha perpetrat la conducta abusiva.
- ✓ La reparació del dany causat.
- ✓ La gestió amb el grup.
- ✓ La coordinació amb les famílies.

Totes aquestes accions pretenen aconseguir que la conducta no es repeteixi i que, tant qui ha perpetrat l'abús com la resta del grup, entenguin la gravetat de la situació.

És important tenir clar que sempre **s'aborda la conducta, no la persona**. És a dir, no es tracta d'estigmatitzar qui ha perpetrat l'abús, sinó la conducta inadequada i delictiva, que obliga a actuar en conseqüència. Això comporta, entre altres coses, activar el protocol i notificar-ho.

Sempre s'aborda la conducta, no la persona.

L'abordatge s'ha de fer des d'una atenció integral que inclogui tots els agents implicats:

- 1 **L'infant que ha patit l'abús:** s'ha de legitimar qualsevol sentiment que li aflori. No sempre apareixeran el malestar i l'angoixa; a vegades, es pot sentir indiferència o apatia. **No s'actuarà en funció de l'impacte que l'abús tingui en la víctima, sinó en relació amb la conducta inadequada i delictiva.** Primer de tot, s'escoltarà l'infant, se l'animarà a explicar com s'ha sentit i es recollirà el seu malestar. A continuació, se li explicarà que la família ho ha de saber i se l'ajudarà a explicar-ho. En cas que calgui, es buscaran els recursos externs adequats per donar resposta al seu malestar.
- 2 **L'infant o adolescent que ha perpetrat la conducta abusiva:** els monitors i les monitores no han d'emetre cap judici sobre l'infant que ha perpetrat l'abús, però sí que han d'actuar en conseqüència. L'actuació per part de l'equip ha d'anar enfocada al fet que l'infant assumeixi la seva responsabilitat, repari el dany causat i eviti la repetició de la seva conducta. **Un infant que comet una conducta sexual inadequada i delictiva és un infant en risc.**

Com prevenir l'abús sexual entre menors?

En alguns casos, caldrà prendre la difícil decisió d'expulsar l'infant de la institució per tal de marcar un límit clar sobre què és tolerable i què no. A l'hora de fer un pas tan dràstic i difícil, cal tenir en compte dues coses:

- **L'edat de l'infant:** com més petit és l'infant, menys consciència té de què significa la conducta abusiva. Des del punt de vista legal, als infants menors de 14 anys no se'ls pot imputar un delict. Així doncs, tot i que la conducta pot ser la mateixa, és molt diferent que la cometi un menor de 10 anys que un de 16 anys.
- **La repetició de la conducta:** l'educació que es pot fer des dels esplais i agrupaments té límits i no ho pot assumir tot. Quan un infant comet una conducta abusiva és imprescindible dur a terme una actuació ferma i fer-ne una notificació clara. En cas que la conducta es repeteixi, l'actuació haurà de ser més contundent, tant per protegir la resta de infants com perquè, qui l'hagi tingut, prengui consciència de la gravetat de les seves accions.
- 3 **El grup:** si s'ha fet una bona feina de prevenció i han quedat clars els límits físics que s'han de respectar i la importància del consentiment, serà més fàcil encarar el tema. És important que, sempre que se'n vulgui parlar amb el grup, s'avisï la per-

sona que ha patit la conducta per tal que decideixi si hi vol participar i com. Quan es treballa amb el grup, no convé **circumscriure el discurs a la situació concreta**, sinó aprofitar l'oportunitat per fer pedagogia de la intimitat, dels límits, del dret al propi cos i del consentiment. Si el debat se centra en els elements clau i es tracten de manera genèrica, el coneixement compartit pot ser extrapolable i ajudar a prevenir futures situacions abusives.

- 4 **Les famílies:** el treball amb les famílies és imprescindible per a una bona actuació. Les famílies dels infants que s'han vist implicats en la conducta han d'estar assabentades de tot, així que se'ls explicarà què ha passat i les accions que es duran a terme. En cada cas particular, caldrà valorar la necessitat de fer-ho saber a la resta de famílies de la entitat.¹
- 5 **L'equip de monitors i monitores:** abordar un cas d'abús sexual infantil entre menors no és fàcil i té un impacte en les monitores i els monitors que ho gestionen. La figura del delegat de protecció és clau per assegurar-se que s'està actuant de manera adequada i per compartir la càrrega de la gestió. A l'hora de gestionar aquestes situacions,² parlar de com ens sentim és un puntal fonamental que ajudarà a no paralitzar l'actuació.

¹ Per a més informació, vegeu: *Abordatge de l'abús sexual infantil: La comunicació amb les famílies.*
² Per a més informació vegeu: *Abordatge de l'abús sexual infantil: Rutes d'actuació i orientacions per tenir cura de les emocions.*

- 1 **Reduir riscos:** hi ha espais que comporten més risc que d'altres, així que cal tenir especial cura amb les tendes, les habitacions i els lavabos, i també amb moments com ara: dutxes, canvi de roba i nit. No es tracta d'establir una política de vigilància activa, però sí de reduir els riscos.
- 2 **Generar espais de confiança per poder parlar del malestar:** el malestar, en general, i l'abús sexual infantil, en particular, acostumen a ser temes tabú. Sovint costa parlar, escoltar, acollir i contenir qualsevol tipus de malestar, per això és important poder parlar del que ens angoixa, ens afligeix, ens preocupa o ens altera.

És molt necessari poder parlar de qualsevol tipus de malestar amb els infants i joves, sigui quin sigui, i ser capaços d'entendre quan són prou greus per poder activar altres serveis i demanar ajuda.

Tot i que el malestar pot presentar-se de moltes maneres, és important poder destriar i saber de què s'està parlant en cada moment:

Tipus de malestar

Trauma: un trauma és una ferida de l'ànima. El provoquen aquells esdeveniments que fan mal i deixen empremta. Poden ser exemples de trauma: l'abús sexual infantil, la separació dels pares, la mort d'algun familiar, etc.

Trastorn: un trastorn és una alteració persistent i constant de l'estat d'ànim, els pensaments, les conductes o la personalitat. Alguns exemples en són: els trastorns de conducta alimentària, com la bulímia; el trastorn de l'estat d'ànim, com la depressió; o el trastorn d'ansietat, com la fòbia.

Síntoma: el símptoma és la representació d'un malestar intern. Les autolesions, les conductes purgatives (vòmits) o restrictives, o l'assumpció de massa riscos en relació amb la sexualitat en són exemples.

3 Parlar de l'abús sexual infantil: parlar del tema i fer-ne sensibilització és una de les maneres de prevenir-lo. Infants i joves han de poder identificar-lo i saber que poden comptar amb els monitors i les monitores de l'entitat. Si és un tema que no s'ha tractat mai, aconseguir que els infants parlin de l'abús sexual pot ser molt complicat. Cal trencar tres tabús: el tabú social de l'abús, el de la sexualitat i el de la seva pròpia experiència.

4 Proporcionar educació afectivosexual: vivim en un món ple d'imatges que busquen, constantment i de manera cada vegada més ferotge, captar l'atenció de l'altre. Un dels recursos més utilitzats per aconseguir-ho és la sexualitat. El resultat és una societat cada vegada més hipersexualitzada en la qual, infants i adolescents, no exempts d'aquest bombardeig, hi participen, ja sigui com a receptors de continguts sexualitzats, o bé com a emissors, reproductors i difusors. I, com qualsevol altra pràctica sexual, no està exempta de risc.

En aquest context, l'educació sexual es presenta com el fre imprescindible que permet aturar-se i pensar de quina manera singular la sexualitat marca cada subjecte i quins límits morals i legals no es poden transgredir en cap cas. **L'educació en el lleure esdevé, doncs, un agent educatiu clau per a la prevenció de l'abús sexual infantil.**

Com educar en la sexualitat?

Educar en la sexualitat és una tasca complexa, amb un impossible: no totes les seves dimensions són educables. Les fantasies, els desitjos o la resposta corporal, per exemple, no es poden educar. Malgrat això, n'hi ha altres que sí que es poden treballar i ajudar, així, a prevenir l'abús sexual infantil entre menors:

- **El cos i les parts íntimes:** un dels primers nivells d'educació sexual que, per més bàsic que sembli és el que més es transgredeix, és la intimitat dels cossos. Tot el cos és íntim i ningú el pot tocar sense permís. A més a més, el cos té unes parts que són més íntimes que la resta i que estan directament relacionades amb el plaer, com ara la vulva, el penis, el cul, els pits i la boca.

Des de ben petits, cal ensenyar als infants que es tracta de parts íntimes que no podem tocar ni ens poden tocar sense permís.

- **La intimitat:** aquest tema es pot abordar des del vessant físic, però també des del relacional: l'espai personal es pot entendre com aquell que hom necessita per sentir-se còmode i que depèn de diversos factors, com ara la confiança o el lloc on ens trobem, però, sobretot, de què sent la persona en aquell moment. Hi ha infants que quan estan enfadats necessiten més espai, en canvi d'altres en necessiten menys. Passa el mateix amb la por, l'alegria o la tristesa. Per treballar la intimitat podem parlar amb els infants sobre l'espai que necessiten en funció de l'emoció que senten.

- **Sobre la diversitat afectivosexual:** educar en la diversitat afectivosexual és fer-ho en el respecte cap a l'altre. Una educació sexual completa ha d'incloure la varietat tant pel que fa a la identificació sexual com pel que fa a l'orientació sexual. També ha d'incloure els diferents cossos que representen la varietat sexual.

- **Sobre els riscos:** qualsevol pràctica sexual té uns riscos implícits. Un petó, la penetració, el sexting... sempre tenen un risc associat. Es tracta, doncs, de parlar de quins són els riscos que cada persona assumeix i de com es poden reduir.

- **Sobre el consentiment:** el consentiment és la capacitat inalienable del subjecte a decidir sobre el seu propi cos i la seva sexualitat. Qualsevol pràctica sexual ha de ser desitjada i consentida. El consentiment expressa la voluntat explícita del subjecte a participar d'aquella pràctica sexual. Educar en el consentiment implica tenir present l'altre, la seva voluntat i els seus desitjos, alhora que es té en compte els desitjos d'un mateix.

Autoria:

Lluís Escala

Coordinació i revisió:

Natàlia Fernández

Assessorament:

Pilar Polo i Marina Bartolomé

Edició i revisió ortogràfica:

Naono SL

Disseny:

Pau Santanach

Generalitat de Catalunya
Departament de Drets Socials
Direcció General de Joventut

Finançat amb càrrec als crèdits rebuts del Ministerio de la Presidencia, Relaciones con las Cortes e Igualdad, a través de la Secretaría de Estado de Igualdad.

GOBIERNO
DE ESPAÑA

MINISTERIO
DE LA PRESIDENCIA, RELACIONES CON LAS CORTES
E IGUALDAD

Pacto e Estado
contra la violencia de género

Elaborat per:

FUNDACIÓ

**VICKI
BERNADET**

Aquesta guia té una llicència:

Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada

4.0 Internacional

(CC BY-NC-ND 4.0)